

KRAUSZ Bernadett

PhD-hallgató, PTE ÁJK

bírósági fogalmazó, Nagykanizsai Járásbíróság

DOI: 10.15170/DIKE.2019.03.01.07

A kiskorú gyermek tartásának szabályozása a polgári korban Magyarországon a hatályos szabályozás tükrében¹

The Maintenance of Minor Children in the Civil Era in Hungary in the Light of the Current Regulation

In this article I compare the regulations regarding the maintenance of minor children that are in effect with the legal framework and the judicial practice of Zala County in the civil era, until the end of the Second World War. I will examine the subject through the same aspects and show the differences and the similarities of the two eras. Since the legal situation of minor children born in and out wedlock differed back then, it is also needed to compare their situation.

Keywords: *family law, maintenance, minor, judicial practice, civil era*

1. Bevezetés

A tartási kötelezettség természeti és erkölcsi törvényeken alapuló kötelezettség, a fel- és lemenő vérrokonok között.² A tanulmányban a tartás egy szeletét, a kiskorú gyermek tartásának intézményét mutatom be, a polgári kori szabályozást összehasonlítva a jelenlegi szabályozással.

A hatályos magánjogi kódexünk (2013. évi V. tv., a továbbiakban: Ptk.) egységesen, a Családjogi Könyv (IV. könyv) Rokontartás címe alatt rendezi ezt a kérdést, 1953 előtt (1952. évi IV. tv.) azonban a családjog területén jogegység a hazai jogban nem volt, mint ahogy a polgári jog kodifikálása is csak a 20. század közepén valósult meg (1959. évi IV. tv.). A gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk (a továbbiakban: Gyt.) és a házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk (a továbbiakban: Ht.) hatálybalépése előtt a gyermektartás nem volt jogszabályban meghatározva, a bírói gyakorlat alakította az intézményt. A Gyt. 11. § és a Ht. 95. § és 105. §-ai fogalmaztak csak meg rendelkezéseket e körben, valamint az eltartásra jogosult családtagok és a házasságon kívül született gyermekek fokozottabb magánjogi védelméről szóló 3982/1916. M. E. számú rendelet, így továbbra is csupán szűk körben nyert jogszabályi rendezést. Később, a polgári törvénykönyvek tervezetei bővebben foglalkoztak a kiskorú gyermek tartásával, azonban kimerítő tételes jogi szabályok híján továbbra is a bírókra hárult a feladat, hogy kikristályosítsák a gyakorlatot. Ennek következtében óriási eltéréseket

¹ Készült az Igazságügyi Minisztérium által nyújtott doktori támogatással.

² CSORNA, Rokonság 314.

tapasztaltak a korabeli jogászok a gyakorlatban, különösen a gyermektartásdíjak³ mértéke körében. Emellett a törvényes házasságon belül született (a továbbiakban: törvényes) és a törvényes házasságon kívül született – az 1913. utáni elnevezés szerint természetes⁴ – gyermekek (a továbbiakban: törvénytelen) között pedig hátrányos megkülönböztetést figyelhetünk meg a törvénytelen gyermekek kárára, amelynek hátterében a tételes jogi szabályozás hiánya állt.

A továbbiakban a polgári korban kialakult elveket mutatom be, összevetve a jelenkori szabályozással.

Indokolt először a „kiskorú” és a „tartás” fogalmak tartalmát tisztázni, mivel azok eltérő jelentéssel bírtak a polgári korban, mint napjainkban. Ennek a polgári kori ismertetéséhez az 1928. március 1. napján a Képviselőház elé terjesztett „Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének Törvényjavaslata” (a továbbiakban: Mtj.) c. mű fogalmait használom, mivel az addig kialakult elveknek megfelelően került megalkotásra, így az egész korszakban irányadó fogalmakat alkalmazta, a hatályos szabályozáshoz pedig a Ptk. ad eligazítást.

Kiskorú a huszonnegyedik életévét be nem töltött személy volt, akit nem nyilvánítottak nagykorúnak,⁵ illetve az a nő, aki még nem kötött házasságot.⁶ Jelenleg a kiskorú az, aki a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be, de a tizenhatodik életévét betöltött gyermek, aki a gyámhatóság jóváhagyásával házasságot köt, nagykorú lesz.⁷

A tartás a kiskorú gyermek vonatkozásában a társadalmi állásának megfelelő megélhetéséhez, a neveléséhez és az önálló keresetre képesítő taníttatásának költségeit foglalta magába.⁸ Ma a tartás egy olyan pénzbeli juttatás, amely a jogosult indokolt szükségleteinek fedezésére szolgál és a kiskorú gyermek esetében a nevelés és taníttatás költségeinek viselését is magában foglalja.⁹

2. A kiskorú gyermek tartásának szabályozása a polgári korszakban

Tekintettel arra, hogy a kiskorú gyermekek jogi helyzete 1946 előtt különbözött a tekintetben, hogy törvényes házassági kapcsolatból, avagy azon kívül születtek, külön cím alatt indokolt foglalkozni a kérdéssel. Először a házasságon kívül született, majd a törvényes házasságból származó gyermekek tartásának szabályozását mutatom be.

³ A gyermektartásdíj az az összeg, amit a gyermek tartásának fedezésére fizet a kötelezett a jogosultnak. A kötelezett e tekintetben az, aki a gyermek tartásáról pénzbeli járadék vagy egyszeri juttatás formájában gondoskodik, ez a személy a gyermekétől különélő szülő vagy távolabbi rokon. A jogosult az, aki a gyermekről természetben gondoskodik.

⁴ A magyar általános polgári törvénykönyv tervezetének második szövege szerint a törvénytelen gyermeket nemző apát természetes apának hívták.

⁵ Mtj. 16. §, 17. §

⁶ A nők teljeskorúságáról szóló 1874. évi XXIII. tc. 1-2. §§

⁷ Ptk. 2:10. §, 4:9. §

⁸ Mtj. 227. § alapján határozhatjuk meg: „*vagyontalan és keresőképtelen, általában oly személyt, aki önmagát eltartani nem képes, egyenes ágon rokonai a törvényben meghatározott sorrend szerint kötelesek illendően eltartani s e végből tartás gyanánt vagyoni és kereseti viszonyaikhoz képest mindazzal ellátni, ami az eltartásra szorulóknak társadalmi állásában megélhetéséhez, és ezenfelül ha még nevelésre szorul, nevelésének és önálló keresetre képesítő taníttatásának költségére szükséges.*”

⁹ A Ptk. 4:205. § (1) (3) és a 4:206. § alapján határozható meg ez a fogalom.

2.1. A törvénytelen gyermekek helyzete

Az 1946. évi XXIX. törvénycikk a házasságon kívül született gyermek jogállásáról rendelkezett arról, hogy „a törvényes és törvénytelen származás megkülönböztetése megszűnik”. Ezen törvény hatálybalépéséig jogi értelemben nem voltak egyenlők a törvényes és a törvénytelen gyermekek.

Wenzel Gusztáv 1870 szeptemberében a következő indítványt nyújtotta be a magyar jogászgűléshez: „A jogászgűlés nyilatkoztassa ki, miszerint jogéletünk egyik fontos kívánalmának ismeri fel, hogy a törvénytelen születésű gyermekek jogi állása nálunk minél előbb határozott, s a 19. század szellemének megfelelő törvény által szabályoztassék.” Emellett több kérdést megfogalmazott, amelyeknek megvitatását szorgalmazta, azonban formai okokból elutasították az indítványát, így ennek a kérdésnek a tárgyalása elmaradt. *Wenzel* ezután a Jogtudományi Közönyben ismertette a törvénytelen születésű gyermekek jogállásával kapcsolatos nézeteit, valamint a tételes jogi szabályozás elkészítését sürgette, mivel ebben a korszakban a törvénytelen gyermekről anyagi jogi szabályt egyedül a Hármaskönyv I. részének 106. és 108. címei tartalmaztak, ahol is csupán az érvénytelenül kötött házasságból született gyermekekről esett szó.¹⁰ A Jogtudományi Közöny hasábjain többen szót emeltek a törvényi szabályozás hiányának problémái és a törvénytelen gyermekek jogi védelme mellett, akiket a szűlők cselekedete – egyes kifejezések szerint bűne – miatt megbélyegeztek egy életen át.¹¹ Nem volt elhanyagolható szempont az sem, hogy a gyermekhalandóság rendkívül magas volt, a törvénytelen gyermekek halandósága pedig kétszer több volt, mint a házasságból született gyermekeké,¹² így népessépgolitikai szempontból is szükségessé vált a helyzet orvoslása, hogy ezáltal a törvénytelen gyermeknek életet adó anyák képesek legyenek felnevelni a gyermeküket.

A Gyt. és a Ht. néhány szakaszban rendelkezett a kérdésről, azonban az átfogó szabályozást a gyermektartás tekintetében végül a bírói gyakorlat kristályosította ki.

Azt kötelezettséget, hogy a szűlők a gyermekeikről kötelesek gondoskodni, a szokás alakította ki, melynek jogalapja a Tripartitumból levezethető: „sem a pápa, sem más valaki nem rendelhetné, azt, hogy (...) a szűlők gyermekeiket ne neveljék”.¹³ Ezt az elvet a bíróságok is követték.

A házasságon kívül született gyermekek esetében elsősorban az apa volt köteles gondoskodni a természetes gyermekéről, amelyet általános elvként elfogadtak. A felsőbíróságok által kimunkált elvi határozatok között szerepelt, hogy: aki ellen az atyaság megállapítottatik, az a gyermektartás költségeiben is marasztaltatik annál az elvnél fogva, mert elsősorban az atya köteles eltartani a gyermekét.¹⁴ Ennek a kötelezettségnek a jogalapjaként először a házasságon kívűli nemzésből származó kártérítési kötelezettséget tekintették, majd később, a 20. sz. elején már az apa és a gyermek közötti vérségi kapcsolatot. Abban az esetben azonban, amikor az apa személye nem volt megállapítható, valamint, amíg azt meg nem állapította a bíróság, vagy az apa el nem ismerte

¹⁰ WENZEL, Néhány szó a törvénytelen származású 301.

¹¹ Lásd többek között WENZEL, Néhány szó a törvénytelen származású 301–304., MURINYI, Néhány szó a törvénytelen származású gyermekek jogi viszonyainak rendezéséről 331.; SZAKOLCZAY, Törvénytelen gyermekek 341.; MÁRKUS, A házasságon kívül született gyermek és joggyakorlatunk 35–36.

¹² CSORNA, Rokonság 326.

¹³ Tripartitum 9. cím 2. §, WENZEL, Néhány szó a törvénytelen származású 301.

¹⁴ MÁRKUS, Felsőbíróságaink elvi határozatai. 2038., 2062., 2065. esetek.139–144.

magáénak a gyermeket, az anya volt köteles a gyermeket tartani és nevelni. Abban az esetben is az anyára hárult az eltartási felelősség, hogyha az apa nem tett eleget a gyermek tartásának vagy arra képtelen volt.¹⁵ A Zala megyei iratok tanúsága szerint a bíróság a gyermektartásdíj mértékének indokolása során több esetben is hangsúlyozta, hogy az anya is köteles hozzájárulni a gyermek felnevelésének költségeihez.¹⁶

Márkus Dezső, aki a törvénytelen gyermekek érdekeinek védelmét következetesen hangsúlyozta és több tanulmányában, beszédében szót emelt mellettük, 1907-ben sajnálatát fejezte ki a tekintetben, hogy néhány bíró még mindig azt a felfogást vallja, hogy a gyermek eltartásának kötelessége elsősorban az anyára hárul. Olyan nevetségesen alacsony mértékben állapították meg az összeget, „*amelyből még egy csecsemőt sem lehet emberi módon eltartani*”. Álláspontja szerint az esetek nagy részében az anya szegényebb társadalmi állásból kerül ki, mint az apa, így a szabályozás, miszerint a gyermektartásdíj mértékét az anya társadalmi állásának megfelelően kell meghatározni, a férfi érdekét védi. Az anyának kellett a nevelés anyagi gondjait viselni, valamint emellett a társadalom megvetését és kizárását egy életen át elviselni, és a gyermek – legyen bármilyen szellemi képességű – egész életén át nyomorúságra és műveletlenségre volt ítélve, csak azért, mert nem hitvesi ágyból fogant.¹⁷

Tekintettel arra, hogy a törvénytelen gyermek csak az anyjával és az ő rokonaival állt rokoni kapcsolatban,¹⁸ általában az anya nevelte a gyermeket, az apa pedig pénzben, járadék formájában járult hozzá a gyermek tartásához.

A törvénytelen gyermekek tartásának vonatkozásában köthettek egyezséget a szülők, azonban a bíróságok gyakorlata nem volt egységes¹⁹ a tekintetben, hogy a követelés csak a gyámhatóság jóváhagyásával érvényesíthető vagy akár anélkül is.²⁰ A királyi Curia arra az álláspontra helyezkedett, hogy amennyiben havi tartásdíjban egyeztek meg a szülők, akkor nem kellett hozzá gyámhatósági jóváhagyás, hogyha viszont egy összegben kívánta az apa teljesíteni a gyermektartásdíj fizetési kötelezettséget, akkor szükséges volt.²¹ Az apasági és a gyermektartás iránti perekben a bíróság a gyermek érdekét hivatalból is figyelembe vette, így a szülők közti megegyezés nem sérthette a gyermek érdekét. Ha az anya lemondott a tartásdíj követelési jogáról, arra a perben kifogásként nem hivatkozhatott a másik a fél, ugyanis a lemondás hatálytalanak minősült.²² Amennyiben a szülők nem tudtak megegyezni, akkor a királyi járásbíróság előtt gyermektartásdíj megállapítása iránt indíthatott pert az édesanya.

A kiskorú gyermekek ekkoriban is a tartásra kötelezettek közül az első sorban álltak. A törvénytelen – akár csak a törvényes – gyermekek esetében úgy ítélte meg a bíróság, hogy a szülők saját szükséges tartásuk korlátozásával is kötelesek a gyermekről gondoskodni, ha a gyermek érdeke azt megkívánja. A gyakorlatban a bíróság a megállapított összeget azzal a visszatérő fordulattal indokolta, hogy „*kevesebből a gyermeket eltartani nem lehet, többet a saját megélhetésének veszélyeztetése nélkül*

¹⁵ CSORNA, Rokonság 326–327.

¹⁶ Lásd többek között MNL ZML VII. 10. c. P.2399/1939/6. sz.

¹⁷ MÁRKUS, A házasságon kívül született gyermek 315–317.

¹⁸ Mtj. 174. §

¹⁹ Erre az álláspontra helyezkedik RAICS, A törvénytelen gyermek tartása és a m. kir. Curia gyakorlata 241–244.

²⁰ HATYUFFY, A kiskorú gyermek tartása 12–13.

²¹ K. 6679/1925., M.D. XX. 13. és 3767/1917., MD. XII. 55., lásd CSORNA, Rokonság 330.

²² MENYHÁRT, Atyasági kereset 377–379.

az apa nem tud".²³ Ez tehát azt jelentette, hogy a szülőnek a gyermek eltartása érdekében, ha a jövedelme és a vagyona nem volt elég arra, hogy saját magáról és a gyermekéről is gondoskodni tudjon szűkölködés nélkül, akkor a saját életszínvonalát kellett csökkentenie, azonban a létfenntartásának veszélyeztetése nélkül.

A rászorultság fogalma akkoriban teljesen más tartalommal bírt. A polgári korban ez családügyi szempontból azt jelentette, hogy a gyermeket tartás a keresőképes életkor eléréséig illette meg. Ezt az időpontot bíróság állapította meg, a gyermek társadalmi helyzetét figyelembe véve. A királyi Curia a 19. sz. végére általánosan a gyermek tizenkét éves koráig ítélte meg a gyermektartásdíjat, ezáltal arra az elvre lehet következtetni, hogy álláspontja szerint ebben a korban a törvénytelen gyermek már keresőképesnek számít.²⁴ Ezelőtt a szülők társadalmi állásához mérten határozták meg a keresőképes életkort is. *Menyhárt Gáspár* az utóbbi, korábbi gyakorlatot tartotta szerencsésebbnek, megelégedve azzal, hogy a legtöbb törvénytelen gyerek alacsonyabb társadalmi állású családból születik, azonban leírja, hogy megtörténhet az ilyen eset a magasabb társadalmi körökben is, és „*még szörványosabban az is, hogy az anya nem elég könyörtelen eltaszítani magától a gyermekét, vagy elég bátor szembe szállani minden előítéllettel és maga nevelé, gondozza a gyermekét*”. A magasabb társadalmi osztályba tartozó gyermekek esetére viszont már úgy érvel, hogy „*aligha lesz tizenkét éves korában keresőképes a gyermek és a tartás költségei szaporodnak a magasabb iskolába járatással és a nevelés igényelte szükségletekkel*”. A modern gondolkodással ellenkezőnek tartotta, hogy tizenkét éves gyermeknek önmagát kéne ellátnia, hogyha az anyja nem tudta fedezni a tartás költségeit. A magasabb társadalmi állású édesanyák törvénytelen gyermekei esetében a húsz-huszonkét éves korig történő tartásdíj fizetés megállapítását sem tartotta méltánytalannak.²⁵

Ebből kitűnik, hogy a kor szellemében vetekedtek a „modern” elvek a méltányos elvekkel, azonban a társadalmi felfogás még nem állt készen arra, hogy megkülönböztetés nélkül tekintsen a törvényes és törvénytelen származású gyermekekre.²⁶ A magyar általános polgári törvénykönyv tervezetének első²⁷ és második²⁸ szövege szerint a tartás időtartamát a gyermek tizenhat éves koráig állapította meg, és amennyiben súlyosabb hibáján kívül tovább is eltartásra szorult a gyermek, teljeskorúsága (azaz nagykorúsága) eléréséig volt jogosult tartásra.²⁹ A javaslatnak ezt a fordulatát a bírói gyakorlat is általánosan alkalmazta.³⁰ A Zalaegerszegi királyi Járásbíróság 1938 és 1945 közötti gyakorlatában rendre a gyermek tizenhat éves koráig állapította meg a gyermektartásdíj fizetési kötelezettséget.³¹ A Zalaegerszegi királyi Törvényszék mint fellebbviteli bíróság a Pf.1811/1940/4. számú ítéletében kimondta, hogy míg az elsőfokú bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy tizenöt éves kora után már keresőképes a hasonló társadalmi állású gyermek (az anya napszámos, az apa szakaszvezető határvadász volt), addig a másodfokú bíróság 16. életévben állapította meg a tartásdíj fizetés végső időpontját, mivel „*ez felel meg a kialakult bírósági gyakorlatnak*”. A jelenleg

²³ MNL ZML VII. 10. c. iratai alapján.

²⁴ MENYHÁRT, Atyasági kereset 377–379.

²⁵ MENYHÁRT, Atyasági kereset 377–379.

²⁶ BÁRDIÓ, A törvénytelen gyermek jogviszonyai 352.

²⁷ A magyar általános polgári törvénykönyv tervezetének első szövegében 350. §

²⁸ A magyar általános polgári törvénykönyv tervezetének első szövegében 216. §

²⁹ TÖRSEÖK, A törvénytelen 217–218.

³⁰ Házasságon kívüli gyermek tartásának korhatára, Ítéletábla, P. III. 5032/1931. sz. Jogtudományi Közlöny 1932/1. sz. 6.

³¹ MNL ZML VII. 10. c. iratai alapján.

hatályos szabályozás ezen problémának megoldása végett használja a rászorultság vélelmének intézményét, ami alapján a kiskorú gyermeket tartásra szorulóknak vélelmezi.³²

A tartás mértékét az anya társadalmi állásához mérten, a természetes apa vagyoni és kereseti viszonyainak megfelelően állapította meg a bíróság, de előfordult olyan is, hogy az apa társadalmi állását is figyelembe vette.³³ A kereseti viszonyok megállapításánál tekintettel volt a bíróság arra is, ha más személyeknek az eltartása is reá hárult. A tartásdíjnak magában kellett foglalnia a neveltetéshez és a taníttatáshoz szükséges költségeket, azonban újból ki kell hangsúlyozni, hogy ez a gyakorlatban nem valósult meg teljes mértékben, mivel a bíróságok nagyon alacsonyan állapították meg a gyermektartásdíj összegét a törvénytelen gyermekek esetében.³⁴

Azokban az esetben, hogyha az apának nem volt jövedelme, de a szülei gazdaságában dolgozott, lehetőség volt arra, hogy az édesanya a természetes apa szüleitől kérje a gyermektartásdíj megfizetését a fiuk helyett, az unokájuk után. Ebben az esetben a bíróság valóban a nagyszülőket kötelezte a gyermektartásdíj fizetésére azzal az indokolással, hogy a gyermek természetes apja szülei gazdaságában tevékenykedett anélkül, hogy fizetést élvezne, jóllehet fiuk foglalkoztatása által egy fizetett gazdasági cseléd tartásától mentesülnek.³⁵ Tehát mivel a természetes apa a nagyszülők gazdaságában dolgozott, a nagyszülők részesültek a természetes apa munkájának a hasznából, ezért nekik kellett az unokájuk után gyermektartásdíjat fizetni. A nagyszülők akkor mentesülhettek ez alól a kötelezettség alól, hogyha valószínűsítették, hogy a fiuk munkájára nincs szükségük, így például a Zalaegerszegi királyi Járásbíróság előtt 1939. december 2-án indult P.4006/1939. számú ügyben. A *Szalay Gyula* Zala vármegyei tiszti főügyész képviseletében *kek. Horváth István* felperes gyermektartásdíj megfizetése iránt az apai nagyszülei, *id. Fekete István* és neje, *Simon Mária* alperesek ellen indított pert. Keresetében előadta, hogy a bíróság P.1637/1939. szám alatt megállapította a természetes apa tartási kötelezettségét. Hivatkozott arra, hogy az apa teljesen vagyontalan, nem tud eleget tenni a fizetési kötelezettségének, valamint, hogy a szülei gazdaságában dolgozik, akik vagyonos emberek és azáltal, hogy a fiukat foglalkoztatják, egy fizetett gazdasági cseléd tartásától mentesülnek. Ezen alapon kérte a felperes, hogy a nagyszülőket kötelezze a bíróság az unokájuk után tartásdíj fizetésére. A bíróság a 4. számú ítéletben elutasította felperes, az unoka gyermektartás iránti keresetét a nagyszülőkkel szemben. Indokolásában kifejtette, hogy az alpereseknek csekély a vagyonuk, pár holdnyi szántójuk van, amelyet ők maguk és a lányuk művelnek. A fiuk napszamos és leventeoktató, a családi gazdaságba csak akkor segít be, hogyha nem kap napszámot, tehát túlnyomó részét a munkájának nem a szülei gazdaságában fejt ki. Emellett nincs is szükségük a természetes apa munkájára, mivel a háború alatt, amikor ő bevonult katonának, akkor is gazdasági cseléd alkalmazása nélkül látták el a nagyszülők a munkát. Egy másik esetben, a Zalaegerszegi királyi Járásbíróság előtt 1940. január 31. napján indult P.453/1940. számú ügyben a *felperes kek. Császár Mária* iklódbördőczei lakos a természetes apát, *Császár Imre* I. r. alperest és az apai nagyszülőket, *Császár Sándort* és feleségét mint II. és III. r. alpereseket kérte gyermektartásdíj fizetésére kötelezni. A bíróság a természetes apával, *Császár Imrével* szemben a fizetési kötelezettséget megállapította, a nagyszülőkkel szemben elutasította. A bíróság a 8. számú ítéletében kifejtette, hogy II. és III. r.

³² Ptk. 4:214. §

³³ MNL ZML VII. 10. c. P.3953/1939/3. sz.

³⁴ CSORNA, Rokonság 328.

³⁵ MNL ZML VII. 10. c. P.4085/1939/4. sz., P.2399/1939/6. sz., P.197/1941/3. sz.

alperesek akkor lennének marasztalhatók, hogyha igazolást nyerne, hogy a fiuk a gazdaságban olyan tevékenységet fejt ki, amivel egy gazdasági munkaerő beállítását teszi feleslegessé. Tekintettel arra, hogy a nagyszülők „*javakorbéli emberek*” és van még két gyermekük, egy tizenhat éves fiuk és egy tizenhárom éves lányuk, a nyolcholdnyi birtokukat a természetes apa segítségével nélkül is meg tudják művelni, így velük szemben a bíróság a keresetet elutasította.³⁶

A gyermektartásdíjat a jövőre nézve lehetett megállapítani, azonban, hogyha a gyermek születése és a kereset beadása között csak hónapok teltek el és az anya azon okból késlekedett az igénye érvényesítésével, hogy házassági vagy fizetési ígérettel hitegették, akkor megállapítható volt a gyermek születésétől kezdve a fizetési kötelezettség.³⁷ A Zalaegerszegi királyi Járásbíróság azokban az esetekben, hogyha az anya késlekedett a gyermektartásdíj fizetése iránti igény érvényesítésével³⁸ vagy nem tudta bizonyítani, hogy a késlekedés oka az, hogy házassági ígérettel hitegették,³⁹ akkor hat hónapra visszamenőleg állapította meg a gyermektartásdíjat. Ha azonban ez az utóbbi bizonyítást nyert, akkor a gyermek születésétől kezdődően.⁴⁰ A már teljesített gyermektartásdíj ebben az időben sem volt visszakövetelhető, a jogosultnak a kötelezett felé fennálló tartozásának beszámítása útján sem.⁴¹

Amennyiben a természetes apa meghalt, és a tartási kötelezettségét a bíróság korábban már megállapította, az örökösire átszállt a kötelezettség. Ha a gyermek születése előtt hunyt el az apa, akkor az anyának a közösülés tényét valószínűsítienie kellett, utána bocsáthatta a bíróság az anyát esküre és így az apa hagyatéka erejéig az örökösöket terhelte a tartásdíj fizetési kötelezettség. Amennyiben az apa személye nem volt megállapítható, akkor egyedül az anya volt köteles a gyermek tartására.⁴² A Zalaegerszegi királyi Járásbíróság előtt P.3913/1939. számon, 1939. november 29. napján indított gyermektartási pert az 1937. június 9. napján született *kk. Nagy Teréz* lentikápolnai lakos természetes gyermek, akit a perben a Zala megyei árvaszék által kirendelt *Szalay Gyula* főügyész képviselt mint ügygondnok. Az alperesek az 1939. október 24. napján elhunyt természetes apa testvérei – és egyben örökösöi – voltak, *Gaál Lajos* lenti és *Tóth Jánosné Gaál Mária* csesztregi lakosok. A felperes kereseti kérelmében azt kérte, hogy az alperesek az elhunyt hagyatékából annak erejéig 1939. május 9. napjától fizessenek meg havi húsz pengő gyermektartásdíjat a gyermek tizenhat éves koráig. A perben két tanú igazolta, hogy a betegágyán, a beszámítási képességének birtokában levő természetes apa elismerte, hogy a felperes a gyermeke és el is venné feleségül az anyát, hogyha nem lenne beteg. A bíróság ezután a 3. számú ítéletében az alpereseket annak a tűrésére kötelezte, hogy a néhai testvérük, vagyis a felperes apja után rájuk háramló hagyatéki vagyonból vagy annak erejéig havi tíz pengő mértékben a felperes kielégítést szerezzen a hagyatéki jogerős átadása esetén az 1939. május 9. napjától kezdődő időszakra tizenhat éves koráig.

A törvénytelen gyermekek esetében még egy esetről kell szólni, mégpedig a szülési költségek megtérítéséről. Az eltartásra jogosult családtagok és a házasságon kívül született gyermekek

³⁶ Lásd még MNL ZML VII. 10. c. P.570/1940/4. sz.

³⁷ CSORNA, Rokonság 330.

³⁸ MNL ZML VII. 10. c. P.2543/1941/3. sz.

³⁹ MNL ZML VII. 10. c. P.2522/1941. számú ügy iratai között a P.1124/1936/8. sz.

⁴⁰ MNL ZML VII. 10. c. P.18/1942/3. sz.

⁴¹ P.III.7572/1928. sz. Jogtudományi Közöny 1930/8. sz. 78.

⁴² MENYHÁRT, Atyasági kereset 377–379.

fokozottabb magánjogi védelméről szóló 3982/1916. M. E. számú rendelet alapján a tartásdíjon felül az apának kötelessége volt megtéríteni a szüléssel járó költségeket, az anyának a szüléssel és a terhességgel felmerült egyéb elkerülhetetlenül szükséges kiadását, például a babakelengye költségeit. Emellett az anyának a szülés előtt két héten át és a szülés után 4 héten át a társadalmi állásának megfelelő tartást kellett biztosítania, ami a jobb étkezés és a munkakiesés költségeit volt hivatott fedezni.

Ezeket a költségeket a bíróság a szokásos mértékben határozta meg, annak kimutatása nélkül, hogy a valóságban mennyit költött ezekre az édesanya. A Zalaegerszegi királyi Járásbíróság előtt 1938. július 1-jén indult P.1920/1938. számú perben *Nagy Erzsébet*, háztartásbeli, zalaegerszegi lakos gyermektartásdíj iránt pert indított *Nagy Gyula* magyar királyi adóhivatali tisztviselő (állampénztári díjnok) zalaegerszegi lakos ellen. A keresetlevél mellett csak a Zalaegerszegi királyi Törvényszék 1938. december 31-én kelt Pf.2255/1938/13. számú másodfokú ítélete maradt fenn, miszerint a felperes és az alperes is fellebbezést nyújtottak be a 1938. október 28-án hozott 9. számú ítélet ellen. *Nagy Gyula* azért fellebbezett ítélet ellen, mivel álláspontja szerint nem kell megfizetnie a szülési és anyatartási költségeket. A másodfokú bíróság, a Zalaegerszegi királyi Törvényszék elutasította az alperes fellebbezést, mert azt az alperes nem megfelelően nyújtotta be, a felperes fellebbezése folytán az elsőfokú bíróság ítéletét részben megváltoztatta és kötelezte az alperest a tizenöt pengő szülési és negyvenkét pengő anyatartási költség megfizetésére. Az indokolásában azonban kitért arra, hogy az nem mentesíti az alperest a szülési és anyatartási költségek megfizetése alól, hogy az Országos Társadalombiztosítási Intézet (OTI⁴³) megtérítette a felperesnek a szüléssel járó költségeket, mert azokat a felperes és munkaadója által befizetett járulékok ellenében fizette ki. Ennek okán megváltoztatta az elsőfok elutasító döntését és a rendszerint szükséges összegben állapította meg a fent nevezett költségeket.

Ha a gyermek halva született vagy kiskorúként elhunyt, akkor a temetési költségeket is a természetes apának kellett állnia.⁴⁴ Ezek a követelések a gyermek születésétől számított három éven belül elévültek.⁴⁵

Amennyiben az életviszonyok a tartásdíj megállapítása óta lényegesen megváltoztak, akkor a jogosult a tartásdíj felemelését kérhette.⁴⁶ Az egyik ilyen gyakori ok, a második világháború alatti valorizáció volt, amire hivatkozással több tartásdíj felemelés iránti pert is indítottak.⁴⁷

⁴³ „Az 1927. évi XXI. tc. az Országos Munkásbetegsegélyező és Balesetbiztosító Pénztár teljes feladatkörét az Országos Munkásbiztosító Intézetre ruházta át. A szervezet 1928. október 1-jétől felvette az Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI) nevet. A terheségi segélyt hat héten állapították meg, ugyanennyi időben a gyermekágyi segélyt is. Kiterjesztették a terheségi segélyt és a gyermekágyi pótlékot a házastársra is. A családtagok gyógykezelésére való jogosultságot életkorhoz kötötték: a feleség élete végéig, a gyermekek 16 éves korukig, illetve középiskolai és egyetemi tanulmányaik idejének befejezéséig. Az OTI jogköre nem terjedt ki a mezőgazdasági munkásságra, így mintegy 1,3 millió ember semmiféle biztosítással nem rendelkezett.” BALOGH, Társadalombiztosítás 278–280.

⁴⁴ MNL ZML VII. 10. c. P.45/1940/4. sz., P.1148/1940. sz., P.2693/1940/3. sz., P.1244/1941/9. sz., P.164/1942/3. sz.

⁴⁵ CSORNA, Rokonság 331.

⁴⁶ CSORNA, Rokonság 318–321.

⁴⁷ Lásd például: MNL ZML VII. 10. c. P.827/1942. sz. P.106/1943. sz., P.206/1943. sz.

2.2. A törvényes gyermekek tartása a házasság felbomlása után

A törvényes gyermekek tartásának kérdését jelen tanulmányban a házasság felbontását⁴⁸ követően mutatom be. A szülők közösen voltak kötelezve arra, hogy a gyermek nevelésének és taníttatásának költségeihez hozzájáruljanak, a vagyoni és jövedelmi viszonyaiknak megfelelően.⁴⁹ A valóságban azonban a legtöbb esetben az apa viselte a költségeket, tekintve, hogy a tradicionális család-modell hatással volt az életfelfogásra, de hozzájárult ehhez az is, hogy általában az apa volt a jövedelemmel rendelkező fél. A szülők a saját szükséges tartásuk korlátozásával voltak kötelesek a gyermek tartására, amennyiben a gyermek érdeke ezt megkívánta, azonban a létfenntartásuk veszélyeztetése nélkül, akárcsak a törvénytelen gyermekek esetében. A gyermektartás módja elsősorban a természetbeni tartást jelentett, és csak másodsorban pénzbeli tartást.⁵⁰

A rászorultság a törvényes gyermekeknél mást jelentett, mint a törvénytelen gyermeknél. Jelen esetben akkor járt a tartásdíj a gyermeknek, ha a vagyonának jövedelme nem volt elegendő a tartására. Itt meg kell jegyezni, hogy a vagyon két részből állt, a törzsvagyonból és annak a jövedelméből. A tartásra és a nevelésre csupán a vagyon jövedelmét lehetett fordítani, a törzsvagyont nem. Tehát amennyiben a gyermek vagyona jövedelemmel nem rendelkezett, vagy az nem volt elegendő a tartására, akkor szorult támogatásra, a gyermektartásdíjra.⁵¹ A királyi Curia K.2804/1930. (J. H. V. 640.) számú döntésében kimondta, hogy a kiskorú törzsvagyona csak akkor vehető igénybe, ha a szülőkkkel és nagyszülőkkkel szemben a szolgáltatások már kimerültek. A gyermek a rászorultsága esetén a szülők a házasságuk felbontása után a jövedelmük arányában voltak kötelesek a gyermek tartásáról gondoskodni.⁵² A szülők a saját szükségleteik kielégítését a szűkölködésig kötelesek voltak megszorítani a gyermekük eltartása érdekében. Nem volt egységes a bírói gyakorlat, hogy mi történik akkor, hogyha a szülő vagyontalan és olyan kevés jövedelme, hogy a gyermek eltartása érdekében korlátoznia kell a saját szükségleteit, holott a gyermeknek van vagyona vagy más, tartásra kötelezhető rokona, például nagyszülője. *Csorna* szerint nem méltányos a szülőt ezen súlyosabb eltartási kötelezettséggel terhelni, hogyha a gyermeknek más tartásra kötelezhető rokona vagy vagyona van.⁵³

A gyermektartásdíj mértékéről és módjáról a szülők egyezséget köthettek – akár a perben is⁵⁴ – a bírói gyakorlat azonban ingadozó volt a tekintetben, hogy az érvényesítéséhez gyámhatósági jóváhagyás szükséges volt-e vagy nem, ahogy azt a korábbiakban már kifejtettem. Olyan egyezséget azonban, amelyet nem lehet megváltoztatni, nem köthettek a szülők, valamint a gyermek nevében lemondani a gyermektartásdíjról vagy a jogot másra átruházni nem lehetett.⁵⁵

⁴⁸ A házasság felbontása iránti per, a bontóper és a válóper kifejezések szinonimák, amelyek a házasságnak a bíróság általi felbontását célzó polgári peres eljárást jelentik.

⁴⁹ CSORNA, Rokonság 316–317. Gyt.: 11. § „A vagyontalan kiskorúakat első sorban az atya, ha ez erre magában nem képes, vele együtt az anya, ha atya nincs vagy arra teljesen képtelen, azanya, végre a nagyszülők tartoznak eltartani és neveltetni.” Ht. 95. § „A közös gyermekek tartása és nevelése költségeit mindkét szülő jövedelme arányában köteles fedezni, ha arra a gyermekek vagyonának jövedelme elégtelen.”

⁵⁰ CSORNA, Rokonság 319.

⁵¹ CSORNA, Rokonság 316–317.

⁵² Gyt. 11. §

⁵³ CSORNA, Rokonság 318.

⁵⁴ MNL ZMLVII. 10. c. P.1259/1942/5. sz.

⁵⁵ CSORNA, Rokonság 320.

Amennyiben nem kötöttek egyezséget a szülők, akkor külön fórum döntött róla. A hatáskör kérdése a törvényes gyermekek tartása ügyében nem volt megfelelően elhatárolva. A Ht. 1895. október 1-jei hatályba lépését megelőzően a gyermektartásdíjról a valóperben a bíróság határozott, a házasságot felbontó ítélet jogerőre emelkedése előtt ideiglenesen a gyámhatóság döntött. Amennyiben a bontóperben nem rendelkezett a bíróság a kérdéstről, akkor előttük bármelyik szülő pert indíthatott gyermektartásdíj kérdésében.⁵⁶ Az 1915. január 1. napján hatályba lépett polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk 2. § és 642. § szerint a házassági bontóperek a királyi törvényszékek hatáskörébe tartoztak,⁵⁷ ahogy ez a Ht. 1895. október 1-jei hatályba lépését követően is így volt. A Ht. 95-97. §§ szerint a bontóperben a bíróság határozott a kiskorú gyermek elhelyezéséről, valamint a gyermektartásdíj kérdéséről. Amennyiben azonban nem rendelkezett elegendő ténykörművel a döntéshez, akkor a per befejeztével az illetékes gyámhatósághoz tette át az ügyet. Viszont, hogyha a határozat meghozatala óta a körülmények lényegesen megváltoztak és a döntés a gyermek érdekeinek nem felelt meg, akkor a gyámhatóság eltérhetett a bírói döntéstől. A királyi Curia 1898. szeptember 20-án kelt H.17. számú határozata szerint azonban a törvényes házasságból származó gyermekek tartásának és nevelésének költségeinek viseléséről a bíróság határoz, függetlenül attól, hogy a szülők között bontóper van folyamatban vagy tartósan különválva élnek.⁵⁸

A törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. törvénycikk (a továbbiakban: Te.) a következőképpen rendelkezett: „137. § *Az 1912:LIV. tc.⁵⁹ 21. §⁶⁰-ának utolsó bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: Törvényes kiskorú gyermek elhelyezésének és tartásának kérdésében a gyámhatóság határoz. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a házassági per folyamán (Pp. 674. §) ⁶¹a házassági per bírósága szükség esetében ideiglenesen határozzon ebben a kérdésben, ha a gyámhatóság nem határozott. A felbontó vagy ágytól és asztaltól elváltató ítéletben a házassági per bírósága szükség esetében akkor is határoz a gyermek*

⁵⁶ HATTYUFFY, A kiskorú gyermek tartása 12–13.

⁵⁷ 1911. évi I. tc. Pp. 2. § és 642. § alapján „A járásbíró hatáskörébe tartoztak többek között azok a vagyoni jogi perek, a melyek tárgyának értéke kétezerötzárz koronát meg nem haladta, amennyiben, tekintet nélkül az értékre, a törvényszék hatáskörébe nem volt utasítva; tekintet nélkül a per tárgyának értékére azok a vagyoni jogi perek, amelyekre nézve a járásbíró hatásköre ki volt kötve; valamint az ideiglenes nőtartási követelések iránt indított perek is, amennyiben nem voltak a házassági per bíróságához utasítva; a házasságon kívüli nemzéstől származó követelések iránt indított perek, ideértve a törvénytelen gyermek tartása iránt indított pereket is”.

⁵⁸ Jogtudományi Közlöny 1893/47. szám alatt közölve.

⁵⁹ A polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk életbeléptetéséről.

⁶⁰ 1912. évi LIV. tc. 21. § „A gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877:XX. tc. 11. §-ának utolsó és utolsóelőtti bekezdése hatályát veszti. Az 1877:XX. tc. 13. §-ának harmadik és negyedik bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: Ha a szülők között házassági per még nincs folyamatban, de különválva élnek, és arra nézve, hogy gyermeküket melyikük tartsa magánál, nem egyeztek meg, vagy ha gyermekük eltartásáról kellően nem gondoskodtak: a gyermek elhelyezésének és tartásának kérdésében a legközelebbi rokonok meghallgatásával ideiglenesen a gyámhatóság határoz.”

⁶¹ 1911. évi I. tc. Pp. 674. § „A kereset megindítása vagy az előzetes békéltetés kérése után az 1894:XXXI. tc. 72. és 98. §-a értelmében az ideiglenes különlést a perbíró rendeli el és ugyanaz határoz ideiglenesen a gyermekek elhelyezésének és tartásának kérdésében, valamint az 1894:XXXI. tc. 102. §-ában említett kapcsolatos intézkedések felől is. Sürgős esetekben a legszükségesebb intézkedéseket az elnök vagy az elnök által kirendelt bíró is megteheti. Ha a kérelmet szóbeli tárgyaláson kívül adják elő, szóbeli tárgyalás nélkül is lehet felőle határozni, az ellenfél azonban ha a kérelem veszélyhely nem jár, meghallgatható. A gyermekek elhelyezése és tartása, valamint az 1894:XXXI. tc. 102. §-ában említett intézkedések tárgyában előadott kérelmek megalapítására szolgáló ténykörműveket valószínűvé kell tenni. A bíróság határozathozatal előtt a szükséghez képest tudakozódásokat is fogadatosíthat. A bíróság végzéssel határoz, a mely azonnal végrehajtható. A hozott határozat a körülményekhez képest módosítható. A perbírósnak, az elnöknek vagy a kirendelt bírónak határozata ellen egyfokú felfolyamodásnak van helye. Ez a § akkor is alkalmazható, ha a nőtartás és a gyermekek elhelyezése és tartása felől a kereset megindítása vagy az előzetes békéltetés kérése előtt bíróság vagy gyámhatóság már határozott.”

elhelyezésének és tartásának kérdésében, ha a gyámhatóság már határozott”. Ezek alapján tehát, míg 1930 előtt fő szabályként a bíróság döntött a kiskorú tartásának kérdésében, a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló törvénycikk hatálybalépése után ez a feladat elsősorban a gyámhatóságra, azaz az illetékes árvaszékekre hárult. Ez azonban nem zárta ki, hogy bontóperben a bíróság is határozzon, azonban az általam vizsgált Zala megyei ítéletekben a bíróság ezt következesen a gyámhatóságra bízta. Amennyiben a gyámhatóság nem határozott a kérdésben, vagy határozott korábban, de mégis szükséges volt a bírói határozat, ez a lehetősége megmaradt a bíróságoknak. Előfordult, hogy nem éltek a határozathozatal lehetőségével bíróságok, amint azt például a Zalaegerszegi Királyi Törvényszék előtt folyamatba tett P.369/1941. számú ügyben hozott ítélet indokolásában is olvasható, miszerint „*a határozathozatalt a T.e. 137.§ alapján mellőzte e (azaz a gyermektartásdíj) kérdésben, mert sürgős szükség esete nem áll fenn*”.⁶²

Kiemelendő, hogy az árvaszéki közigazgatási eljárás szabályai közel sem voltak olyan szigorúak, mint a bírósági eljárások szabályai, az egyik legfontosabb dologról, a gyermek sorsáról eskü nélkül valló tanúk meghallgatásával, az ülnök vagy a jegyző előadása alapján, a közvetlenség kizárásával történt a döntés, a fellebbezési eljárásban pedig ugyanaz a hatóság döntött, aki az első fokon, iratok alapján.⁶³ Csorna Kálmán szintén aggályait fejezte ki e körben az Mtj. létrejötte után, mivel a magyar gyámhatóság nem bíróság, hanem egy közigazgatási hatóság, amely politikai és egyéb befolyások miatt nem maradhat független, az eljárási, bizonyítási és végrehajtási szabályai pedig tökéletlenek.⁶⁴

A királyi Curia a V.2722/1922. számú⁶⁵ határozatában kimondta, hogy a gyermektartásdíj a gyermeket illeti, az ő javára szolgál, és amennyiben a gyermek ingyenes üdültetésben vagy harmadik személy általi ingyenes ellátásban részesül, az nem mentesíti az apát a tartási kötelezettsége alól. Emellett, az önként juttató harmadik személy sem érvényesíthet jogokat az anyával szemben, mert a tartás nem csak a létfenntartási, hanem a neveltetési és gondozási költségeket hivatott fedezni.

A tartás mértéke a gyermek megélhetésének, nevelésének és taníttatásának a költségét kellett, hogy fedezze a gyermek társadalmi állásának megfelelően. A kötelezett vagyoni és jövedelmi viszonyainak figyelembevételével illendő tartást kellett, hogy biztosítson, a gyógyítás, taníttatás, kiképezés, és halál esetén a temetési költségek fedezésére. A tartási kötelezettség addig tartott, amíg a gyermek rászorult, vagy elérte a nagykorúságot. Az életviszonyok megváltozása esetén a törvényes gyermekek esetében is kérhető volt a tartásdíj felemelése.⁶⁶

3. A szabályozás napjainkban

A jelenleg hatályos szabályozást a különélő szülők tekintetében mutatom be. A Ptk. Családjogi Könyvének Rokontartás címe alatt szabályozza a jogalkotó a gyermektartásdíjat. A kódex először a rokontartás közös szabályait fekteti le közös szabályokként. Ezután rendelkezik a kiskorú és a

⁶² KRAUSZ, A törvényes születésű kiskorú 28.

⁶³ VIRÁGH, Gyökeres családjogi reformok 363–364.

⁶⁴ CSORNA, A kiskorúak eltartásának 209–211.

⁶⁵ Lásd Magánjog, Szemle. Jogtudományi Közlöny 1930/8. sz. 40.

⁶⁶ CSORNA, Rokonság 318–321.

továbbtanuló nagykorú gyermek tartásáról. A továbbiakban a kiskorú gyermek tartására vonatkozó szabályozás bemutatására szorítokozom.

A gyermeknek az Alaptörvény szerint joga van a „*megfelelő testi szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz*”,⁶⁷ valamint a másik oldalról a szülők kötelessége, „*a gyermekükéről gondoskodni, amely magában foglalja a gyermekük taníttatását*”.⁶⁸ Ehhez az elvhez igazodnak a további részletszabályok a Ptk.-ban. Emellett az alapjog biztosítását szolgálja a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (a továbbiakban: Csvt.), miszerint a „*szülő köteles és jogosult arra, hogy kiskorú gyermekét családban gondozza, felelősen nevelje, és a gyermeke testi, szellemi, lelki és erkölcsi fejlődéséhez szükséges feltételeket, valamint az oktatásához és az egészségügyi ellátásához való hozzájárulását biztosítsa*.”⁶⁹ Kimondja azt is, hogy „*a szülő kiskorú gyermek esetén a saját szükséges tartásának korlátozásával is - köteles a gyermek tartására*”.⁷⁰ A Csvt. tehát gyakorlatilag a polgári kori tartás fogalomnak a nevelés és tanítás elemeit kiegészíti az ún. egészségügyi ellátáshoz való hozzájárulás elemével. Álláspontom szerint ez nem jelent újabb elemet, mivel a nevelés fogalmába beletartozik az egészségügyi ellátás is, azonban a nevesítés során hangsúlyt kap a fogalom.

Mivel az Alaptörvény szerint az állam is fokozott szerepet vállal a családok védelmében,⁷¹ büntetőjogi és közigazgatási eszközökkel is védi a gyermekek érdekeit. Az a szülő, aki elmulasztja a gyermeke tartását büntetőjogi felelősségre vonható.⁷² A közigazgatási eszközök körében pedig lehetőség van a gyermektartásdíj állam általi megelőlegezésére is.⁷³ Ez utóbbira akkor van lehetőség, hogyha a bíróság jogerősen megállapította a gyermektartásdíj fizetési kötelezettséget, és a kötelezett nem tesz eleget a fizetésnek. Először a jogosultnak meg kell próbálni a végrehajtási eljárás során érvényesíteni az igényét, majd annak sikertelensége esetén, nemleges foglalási jegyzőkönyv kiállítását követően, hogyha a követelést átmenetileg lehetetlen behajtani, a jogosult kérheti a gyermektartásdíj állam általi előlegezését, ha szociálisan rászorul. A megelőlegezett és a bíróság által megállapított összeg azonban nem feltétlenül egyezik, a megítélhető összeg felső határa a mindenkori öregségi nyugdíj 50%-a, azaz jelenleg, 2019-ben 14.250,- Ft.

Az Alaptörvény, a Ptk. és a Csvt. szerint is a kiskorú gyermek tartására elsősorban a szülők együttesen kötelesek. A sorban követik őket a felmenő rokonok, majd a testvérek bizonyos megszorításokkal.⁷⁴

A gyermektartásdíj fizetésének időtartama is kissé eltér a polgári jogi szabályozástól. Az általános szabályok szerint a bíróság a tartásdíjat határozatlan időre állapítja meg, amíg a kötelezettség ipso iure megszűnik vagy a bíróság megszünteti.⁷⁵ A gyermek nagykorúságának eléréséig jogosult a gyermektartásra, amely a tizennyolcadik életév betöltését jelenti. Amennyiben azonban, ha eléri a tizenhat éves korhatárt, amely a tankötelezettség felső határa és nem folytatja a tanulmányait, a kötelezettnek megszűnik a tartási kötelezettsége.⁷⁶ Ha a középiskolai tanulmányait

⁶⁷ Magyarország Alaptörvénye XVI. cikk (1) bek.

⁶⁸ Magyarország Alaptörvénye XVI. cikk (3) bek.

⁶⁹ Csvt. 9. § (2)–(4)

⁷⁰ Csvt. 10. §

⁷¹ Magyarország Alaptörvénye I.) cikk

⁷² 2012. évi C törvény a büntető törvénykönyvről 212. §

⁷³ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 22., 23. és 24. §§

⁷⁴ Ptk. 4:196. §

⁷⁵ Ptk. 4:209. §

⁷⁶ A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 45. § (3) bek.

folytatja, akkor egészen a húsz éves kor eléréséig vélemezendő a rászorultsága. Amennyiben folytatják a tanulmányaikat felsőoktatási intézményben, akkor is igényelhető a rokонтartás, azonban ez már nem a kiskorú gyermek tartásának kérdéskörébe tartozik, így ezt részletesen nem tárgyalom. Ez a feltételrendszer vélhetőleg annak a társadalompolitikai célnak a biztosítására szolgál, hogy a gyermekek a közép fokú iskolai tanulmányaikat befejezzék.

A tartásra való jogosultság negatív feltétele, hogy a jogosult ne legyen érdemtelen a tartásra. Kiskorú gyermekeknél nem beszélhetünk érdemteleniségről, a szülőnek minden esetben gondoskodnia kell róla. Az a tartásra jogosult viszont, aki a tizennyolcadik életévét betöltötte és még középiskolai tanulmányokat folytat, lehet érdemtelen a tartásra, mivel belátási képességgel rendelkező nagykorú személyről van szó, aki képes felismerni a cselekményeinek a következményeit.⁷⁷ A bírói gyakorlat alakította ki a rászorultság vélelmének intézményét, így ma már nem kell bizonyítani a jogosultnak a tényt, hogy a kiskorú gyermekek nem képesek saját magukat eltartani és, hogy mi az az életkor, aminek elérésekor már keresőképesek. Fontos kiemelni, hogy ez a szabályozás biztosítja egyrészt azt, hogy a gyermekek folytathassák a tanulmányaikat, legalább a középiskola végéig, nincsenek feltétlenül rászorulva arra, hogy már tizenhat éves korukban munkát vállaljanak.

A kiskorú gyermekek egy sorban jogosultak gyermektartásdíjra,⁷⁸ függetlenül attól, hogy házasságból vagy azon kívüli kapcsolatból születtek, örökbefogadták őket vagy éppen mostoha gyermekek. A mostohaszülő a nevelt gyermeket azonban csak abban az esetben köteles tartani, hogyha hozzájárult, hogy a gyermek a háztartásukban éljen.⁷⁹

A szülők a gyermekek tartására a saját szükségleteik korlátozásával is kötelesek.⁸⁰ Ez nem jelentheti azonban azt, hogy veszélyeztetnie kell a saját megélhetését, csupán korlátozást jelent.⁸¹ Emellett, nem kell korlátozniuk a saját megélhetésüket, amennyiben a gyermek jövedelemmel vagy vagyonnal rendelkezik, ami által biztosítható a tartása vagy pedig más tartásra vagy kiegészítő tartásra kötelezhető rokona van.⁸² Az ideális esetben a szülők együttesen gondoskodnak a közös gyermekükről a saját háztartásukban, természetben. Amennyiben különváltak élnek, akkor elsősorban megegyezhetnek a gyermektartásdíjról, ennek hiányában a bíróság dönt a kérdésben.⁸³ A gyermekkel együtt élő szülő természetben, a különélő szülő pedig pénzben, gyermektartásdíjjal járul hozzá a gyermek felnevelésének költségeihez. Ez egy átalány-díj, amely azt jelenti, hogy abban az esetben is megilleti az együtt élő szülőt, amennyiben a gyermek a másik szülővel kapcsolatot tart vagy nála tartózkodik. A gyermekkel kapcsolatos kiadások ugyanis nem ugyanakkora összeget tesznek ki havonta, felmerülhetnek időszakos kiadások,⁸⁴ például a ruházattal kapcsolatos költségei, az iskolakezdéssel kapcsolatos kiadások vagy az iskolai kirándulások. A gyermeket gondozó szülő kötelessége, hogy a kapott tartásdíjat beossza és a gyermek kiadásaira fordítsa.

⁷⁷ BARZÓ, A rokонтartás 404.

⁷⁸ Ptk. 4:202. §

⁷⁹ Ptk. 4:198. §

⁸⁰ Ptk. 4:215. §

⁸¹ BARZÓ, A rokонтartás 405.

⁸² Ptk. 4:215. §

⁸³ Ptk. 4:217–218. §

⁸⁴ Ptk. 4:216. §, BARZÓ, A rokонтartás 407–410.

A fentebb említettek szerint tehát a szülők megegyezhetnek a gyermektartásdíj összegéről. Akár egy összegben vagy valamely vagyontárgy juttatásával is kiválthatja a kötelezett a gyermektartásdíjat, ekkor azonban meg kell határozni, hogy mely időszakra számolják el a kifizetett összeget. Ehelyett természetesen a havi juttatás mértékében is megállapodhatnak a szülők. Ezt az egyezséget a bíróságnak vagy a gyámhatóságnak jóvá kell hagynia ahhoz, hogy érvényes legyen.⁸⁵ Az egyezés jóváhagyásakor vizsgálni kell, hogy az a gyermek érdekeinek megfelel-e. Ha a kötelezett az általános mértéket meghaladó összegben vállalja a tartás megfizetését, a bíróságnak vizsgálnia kell azt is, hogy az a gyermek szükségleteit tekintve valóban indokolt-e vagy csak harmadik személy kielégítési igényének elvonására szolgál.⁸⁶ Ha a szülők nem tudnak megegyezni, hatáskörrel a gyermektartásdíj megállapítására kizárólag a bíróság, mégpedig első fokon a járásbíróság rendelkezik.⁸⁷ A tartással kapcsolatos per során legfeljebb a kereset beadása előtti hat hónapra visszamenőleg lehet igényelni a gyermektartásdíjat, ha a jogosult alapos okkal késlekedett a követelés érvényesítésével, mivel alimentációs jellegű szolgáltatás, a jogosult életségükének biztosítását célozza, és nem jelentheti a tartozások felhalmozódását, a kötelezett ellehetetlenítését.⁸⁸ A három évnél régebbi követelést azonban már nem lehet bírósági úton érvényesíteni, amely elévülési jelleget mutat.⁸⁹

A keresettípusok között szerepelhet a gyermektartásdíj megállapítása iránti per, a gyermektartásdíj felemelése vagy leszállítása iránti per, azonban a házasságon kívül született gyermekek esetében a leggyakoribb, hogy a szülői felügyelet gyakorlásával összefüggő perben érvényesítik a gyermektartásdíj iránti igényt is, a kapcsolattartás szabályozásával egyaránt. A házasság felbontása esetében, amennyiben közös kiskorú gyermek született a házasságból, a bíróság nem bontja fel a házasságot, amíg az ún. járulékos kérdésekben a felek meg nem egyeztek vagy a bíróság nem döntött, amelyek közül az egyik a gyermektartásdíj megállapítása.⁹⁰

A gyermektartásdíj mértékét meghatározó tényezők öt csoportba sorolhatók. Ezek a Ptk. 4:218. § (2) bekezdése szerint a következők: a gyermek indokolt szükségletei, a szülők jövedelmi és vagyoni viszonyai, a szülőket terhelő más tartási kötelezettségek, a gyermek jövedelme és a gyermeknek és a gyermekre tekintettel nyújtott állami juttatások.

A gyermek indokolt szükségleteihez tartozik a gyermek megélhetéséhez, egészségügyi ellátáshoz, neveléséhez és taníttatásához szükséges rendszeres kiadások, amelyek általános kiadásnak minősülnek, az összegük azonban természetesen esetenként eltérhet. A gyermekkel együtt élő szülőnek kell fedeznie a lakhatás, étkeztetés, ruháztatás, egészségügyi és utazási költségeket, a különélő szülőnek pedig pénzben kell hozzájárulnia ezekhez a kiadásokhoz. Ezeknek a fedezése nem jelenthet szűkös tartást, vagyis nem korlátozódhat a létminimum szintjére, hanem a gyermek életkorának, szellemi fejlettségének és egészségének megfelelő mértékű összeget jelent. Ezen felül, a kulturális és a sportfoglalkozások, valamint a különórák luxuskiadásoknak minősülnek.⁹¹ A luxuskiadásokra csak akkor terjedhet ki a tartás, hogyha a kötelezett azokat önként

⁸⁵ Ptk. 4:217. §

⁸⁶ BARZÓ, A rokontartás 412.

⁸⁷ 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról 20. § (3) bek.

⁸⁸ SZEIBERT: A rokontartás 327.

⁸⁹ Ptk. 4:208. §

⁹⁰ Ptk. 4:21. §

⁹¹ BARZÓ, A rokontartás 414-415.

vállalja.⁹² Önkéntes vállalás hiányában a teljesítőképességgel rendelkező szülő sem köteles az átlagot meghaladó igények biztosítására. A gyermektartásdíj fizetésre kötelezett szülő teljesítőképessége esetén a gyermektartásdíj korlátját a gyermek indokolt szükséglete jelenti.⁹³

A kötelezett teljesítőképességének vizsgálata kiterjed a jövedelmi és vagyoni viszonyokon belül a tényleges vagyoni körülményeinek feltárására, így ezen kívül a lakás- és életkörülményeire, az életmódjára, valamint arra is, hogy más személyek tartásáról köteles-e gondoskodni. A tartásdíj fizetésre kötelezettnek a bevallott, illetve kimutatható jövedelme mellett a valós jövedelmi, vagyoni helyzetét és életkörülményeit is vizsgálja a bíróság.⁹⁴

A kiskorú gyermek vagyona keletkezhet munkavégzésből vagy vagyona hasznosításából. A gyermek vagyonát a gyámhatóság jóváhagyásával részletekben igénybe vehetik a szülők szükség esetén, ha pedig a gyermek dolgozik, akkor az a szülő, aki szülői felügyeleti joggal rendelkezik és akinek a háztartásában él a kiskorú, igényelheti, hogy a gyermek járuljon hozzá a háztartás költségeihez. Ez az összeg a tartásdíj meghatározását tekintve a gyermeket gondozó szülő teherviselésének mértékét csökkenti.⁹⁵

A társadalombiztosítási ellátások nem minősülnek jövedelemnek, azok szintén a szülő teherviselésének mértékét csökkentik. A családi adókedvezmény és a családi pótlék csökkenti a gyermekek indokolt szükségleteit, amit a szülőknek kell viselni, ezt a teherviselés meghatározásakor kell figyelembe vennie a bíróságnak.⁹⁶

A bíróság a gyermektartásdíjat határozott összegben állapítja meg, nem százalékos arányban – ahogy azt a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) hatálya alatt tette – ez tehát visszatérést jelent a polgári kori szabályozáshoz. A kötelezett jövedelmének meghatározott százalékában megállapított tartásdíj intézményének „maradványa”, hogy az összeget általában a kötelezett havi jövedelmének 15-25% között állapítja meg a bíróság⁹⁷, de fontos kiemelni, hogy határozott összegben, akként, hogy a fentebb említett tényezők azonban módosíthatják ezt az arányt.

A polgári kori összevetés miatt indokolt még kitérni arra, hogy a szülési és anyatartási költségek fedezésére az apa már nem köteles, ahogy a polgári korban, valamint az 1952. évi Csjt. alapján az volt. Jelenleg a családtámogatási törvény rendelkezései miatt ez már meghaladottá vált.⁹⁸

4. Összegzés

Az egyik legfontosabb fejlődés az a polgári kori szabályozás óta, hogy nincs különbségtétel a gyermekek között a tekintetben, hogy házassági kapcsolatból vagy azon kívül születtek. Az már a polgári korban is kialakult, hogy a kiskorú gyermekek tartása az első a tartási kötelezettségek közötti sorrendben, ez a mai napig így van. A kötelezettek köre is kialakult már akkor, vagyis, hogy elsősorban a szülők kötelesek a gyermek tartására. A törvényes gyermekek esetében a szülők

⁹² Összefoglaló vélemény 2017.El.II.JGY.P.1.

⁹³ Kúria Pfv.II.20.196/2018. sz. ügy.

⁹⁴ Kúria Pfv.II.20.485/2018. sz. ügy.

⁹⁵ BARZÓ, A rokontartás 416–417.

⁹⁶ Kúria Pfv.II.20.497/2018. sz. ügy.

⁹⁷ Ptk. 4:218. § (4)

⁹⁸ BARZÓ, A rokontartás 418.

közösen, a gyakorlatban azonban általában az apa viselte a költségeket. A törvénytelen gyermekek esetében az apának kellett fizetnie, de az anyának is hozzá kellett járulnia a költségek fedezéséhez. Jelenleg a szülői felügyeletet gyakorló szülő természetben, a különélő szülő pedig pénzbeli juttatás formájában tartja a gyermeket. A kötelezettek közül a sorban következők a nagyszülők voltak, akik a jelenlegi szabályozás szerint is beletartoznak a kötelezetti körbe, ma már viszont beszélhetünk testvértartásról is. Az az elv, hogy a gyermek elsőbbséget élvez, akként is megvalósult, hogy a szülők a saját tartásuk korlátozása árán is kötelesek voltak a gyermekükről gondoskodni, azonban ez nem jelenthette a saját életük veszélyeztetését. Akkor még nem volt lehetőség arra, hogy ez utóbbi esetben tartás-kiegészítést igényelhessen a jogosult más, a sorban következő tartásra kötelezett személytől, és ez a korabeli szakirodalom szerint méltánytalan volt a szülőre nézve.

A gyermektartás jogosultja a kiskorú gyermeket gondozó személy. A törvénytelen gyermekek esetében, ha a bíróság megállapította az apa személyét, akkor gyermektartásdíj fizetésére kötelezte. A törvényes gyermek pedig akkor volt jogosult a gyermektartásdíjra, hogyha a vagyonának a jövedelméből nem volt képes eltartani magát. Jelenleg, a kiskorú vagyonát csak a gyámhatóság engedélyével lehet igénybe venni, de a szülő kérheti, hogy a keresettel rendelkező kiskorú járuljon hozzá a háztartás költségeihez. Ma vélelmezve van, hogy a kiskorú gyermek, azaz a tizenyolcadik életévét be nem töltött személy a tartásra rászorul, míg a polgári korban a bíróság határozta meg a rászorultság felső határát az egyedi esetekben, igazodva a királyi Curia által megalkotott zsinórmértékhez. A rászorultság felső határa a keresőképesség elérése volt, ami a különböző társadalmi helyzetű gyermekek esetében eltérő lehetett.

A kiskorú gyermekeket illendő tartás illette meg, a mai Ptk. szövege az indokolt szükségleteket fedező tartás kifejezést használja. Ezek a fogalmak nagyjából ugyan azoknak a költségeknek a fedezését szolgálják, vagyis a gyermek nevelésének és taníttatásának költségeit. Míg a nevelés fogalmába tartozó kiadások nem nagyon változtak (étkeztetés, ruháztatás, lakhatás biztosítása, egészségügyi ellátások), addig a taníttatás tekintetében eltérő tartalmat tapasztalunk. A polgári korban az önálló keresetre képesítő tanítás a más szociális helyzetű gyermekeknél mást jelentett, akár tizenégy vagy tizenhat éves korban is keresőképesnek tekinthették a gyermeket, de vagyonosabb anyának a gyermeke még húsz-huszonkét éves korában sem érte el a keresőképességet a korabeli álláspont szerint. A jelenlegi szabályozás azonban törekszik annak ösztönzésére, hogy a gyermekek a középfokú tanulmányaikat elvégezhessék anélkül, hogy dolgozniuk kelljen mellette. Így legalább tizenhat, de akár húsz éves korukig is jogosultak lehetnek a gyermektartásra.

A hatáskör kérdése is letisztult, és a bíróságok, valamint a gyámhatóság feladatkörei közötti elmosódások eltűntek. A jelenlegi szabályozás szerint kizárólag a bíróságok hatáskörébe tartozik a gyermektartás kérdésében a döntés. Egyetlen esetben van joga a gyámhatóságnak a kérdésben dönteni, mégpedig az egy összegben történő tartásdíj fizetési kötelezettség teljesítésének jóváhagyásánál. A szülők egyezsége köthetnek a gyermektartásdíj mértéke körében, megállapodhatnak egy összegű megváltásban vagy havi járadékban. Egyezség hiányában a bíróság a dönt. A polgári korban is lehetőség volt egyezség-kötésre, abban nem volt azonban egyetértés, hogy a gyámhatóság engedélye szükséges volt-e az érvényességéhez. Jelenleg az egyezség érvényes akkor, hogyha az alaki kellékeknek megfelel, viszont csak akkor végrehajtható, hogyha azt a bíróság vagy a fent említett esetben a gyámhatóság jóváhagyja.

A gyermektartásdíj mértéke egyedileg változik minden esetben, azonban a figyelembe veendő tényezők nagy része már a polgári korban kialakult, bár a társadalmi változások ezeket némileg továbbfejlesztették. Az egyik legnagyobb különbség, hogy a szülők vagy a gyermekek társadalmi állása nem tartozik konkrétan a befolyásoló faktorok közé, csupán az anyagi viszonyokat és a gyermek indokolt szükségleteit vizsgálja a bíróság. A kiindulópont jelenleg a kötelezett jövedelmének 15-25%-a, amelyet módosíthatnak bizonyos tényezők. A polgári korban a bíróság az apa jövedelmének 20%-ában, a gyámhatóság a havi 15-30%-ban határozta meg a gyermektartásdíj összegét, de mindig határozott összegben.⁹⁹

A gyermekek védelmére ma nagyobb hangsúly helyeződik. Büntetőjogi eszközökkel is oltalmazza az állam a gyermek érdekét, amelyről a polgári korszakban még nem beszélhettünk. Az állami szerepvállalás akként jelent meg a polgári kori szabályozásban, hogy lehetőséget biztosítottak a törvénytelen gyermek anyjának arra, hogy gyermektartásdíjat követeljen az apától, valamint, hogy a szüléssel kapcsolatos költsége megtérítését kérje. Ennek fő indoka az volt, hogy különösen magas volt a gyermekhalandóság a törvénytelen gyermekek körében, és az állam felismerte, hogy népessépolitikai szempontból szükséges a védelmük.

A tartásdíjat jelenleg visszamenőleg hat hónapra lehet kérni, annál régebbi időtartamra csak akkor, hogyha a jogosult alapos indokkal késlekedett. Három évnél régebbi időszakra gyermektartásdíjat követelni nem lehet. Ezt az elvet a polgári korban is alkalmazták, azonban akként, hogy hátralékos gyermektartásdíjat csak menthető okból lehetett követelni, mégpedig, ha házassági ígérettel hitegették az anyát, de az objektív határidő akkor is a három év volt.

A fentiekből tehát kitűnik, hogy a gyermektartásdíj vonatkozásában a polgári kori bírósági gyakorlat kristályosította ki azokat az elveket, amiket ma a tételes jog tartalmaz.

Felhasznált források és irodalom

- MNL ZML VII. 1. e. Nagykanizsai Királyi Törvényszék iratai, Polgári perek iratai 1913., 1919., 1942., 1943., 1944., 1945.
MNL ZML VII. 2. f. Zalaegerszegi Királyi Törvényszék iratai, Polgári peres iratok 1938–1945.
MNL ZML VII. 10. c. Zalaegerszegi királyi Járásbíróság iratai, Polgári peres és peren kívüli iratok 1938–1945.
Kúria Pfv.II.20.196/2018. sz., Pfv.II.20.485/2018. sz. és Pfv.II.20.497/2018. sz. ügy
1874. évi XXIII. törvénycikk a nők teljeskorúságáról
1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről
1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról
A magyar általános polgári törvénykönyv tervezete. Első szöveg. Budapest 1900.
1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról
3982/1916. M. E. számú rendelet
A magyar általános polgári törvénykönyv tervezete. Második szöveg. Budapest 1913.
Magánjog, Szemle. Jogtudományi Közlöny 1923/5. sz. 40.
Magyarország Magánjogi Törvénykönyve, a m. kir. igazságügyminiszter által 1928. március 1-én az Országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat. Budapest 1928.
1930. évi XXXIV. törvénycikk a törvénykezés egyszerűsítéséről
1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

⁹⁹ CSORNA, Rokonság 319.

2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről
2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről
2012. évi C. törvény a büntető törvénykönyvről
2013. évi V. törvény a polgári törvénykönyvről
2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
- BARZÓ Tímea: Rokontartás. In: OSZTOVITS András: A polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. II. kötet. Budapest 2014, 362–428.
- BÁRDIÓ Ferencz: A törvénytelen gyermek jogviszonyai. Jogtudományi Közlöny 1900/49. sz. 352.
- CSORNA Kálmán: A kiskorúak eltartásának kérdése a bírói gyakorlatban az Mjtj.-ban. Jogtudományi Közlöny 1929/22. sz. 209–211.
- CSORNA Kálmán: Rokonság. In: SZLADITS Károly (szerk.): Magyar magánjog II. kötet. Budapest 1940, 314–332.
- HATTYUFFY Dezső: A kiskorú gyermek tartása és a m. kir. Curia gyakorlata. Jogtudományi Közlöny 1899/2. sz. 12–13.
- KOLLEGA TARSOLY István (főszerk.): Magyarország a XX. században II. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság. Szekszárd 1996-2000
- KRAUSZ Bernadett: A törvényes születésű kiskorú gyermek tartása a házasság fennállása alatt és felbomlása után 1938 és 1945 között Magyarországon. Diké, 2018/2. sz. 16–32.
- MÁRKUS Dezső: A házasságon kívül született gyermek és joggyakorlatunk. Jogtudományi Közlöny 1907/5. sz. 35–36.
- MÁRKUS Dezső: A házasságon kívül született gyermek és joggyakorlatunk. Jogtudományi Közlöny 1907/39. sz. 315–317.
- MÁRKUS Dezső: Felsőbírószágaink elvi határozatai. Budapest 1983
- MENYHÁRTH Gáspár: Atyasági kereset s a törvénytelen gyermek tartása. Jogtudományi Közlöny 1893/47. sz. 370–372.
- MENYHÁRTH Gáspár: Atyasági kereset s a törvénytelen gyermek tartása. Jogtudományi Közlöny 1893/48. sz. 377–379.
- MESZLÉNY Artur: Magyar magánjog I. Budapest 1931
- MURINYI Endre: Néhány szó a törvénytelen származású gyermekek jogi viszonyainak rendezéséről. Jogtudományi Közlöny 1870/46. sz. 331.
- Összefoglaló vélemény a rokontartás szabályaival kapcsolatos ítélezési gyakorlatról. Kúria Joggyakorlat-elemző Csoport 2017.El.II.JGY.P.1. Budapest, 2018. március
https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/joggyak_osszefoglalo_2018_dr_makai_katalin.pdf (2019. 08. 08.)
- RAICS Lázár: A törvénytelen gyermek tartása és a m. kir. Curia gyakorlata. Jogtudományi Közlöny 1900/35. sz. 241–344.
- SZAKOLCZAY Árpád: Törvénytelen gyermekek. Jogtudományi Közlöny 1892/43. sz. 341.
- SZEIBERT Orsolya: Rokontartás. In: PETRIK Ferenc (szerk.): Polgári Jog, Kommentár a gyakorlat számára (a 2013. évi V. törvény, az új Ptk. kommentárja) II. kötet. Budapest 2013, 380–439.
- TÖRSEÖK Károly: A törvénytelen gyermek tartási kötelessége a magyar polgári törvénykönyv tervezete szerint. Jogtudományi Közlöny 1913/25. sz. 217–218.
- VIRÁGH Gyula: Gyökeres családjogi reformok. Jogtudományi Közlöny 1918/48. sz. 363–364.
- WENZEL Gusztáv: Néhány szó a törvénytelen származású gyermekek jogi állapotának rendezéséről. Jogtudományi Közlöny 1870/43. sz. 301.